

Indledning

ARBEJDERE I ALLE LANDE.....

Den aktuelle politiske debat og store dele af de sidste 10 års økonomiske og samfundsvidenskabelige litteratur om "globalisering" giver nærmest det indtryk, at vi befinder os i en helt ny historisk situation, hvor vi har at gøre med helt nye måder at koble det lokale, det nationale og det internationale.

Studerer man derimod arbejderbevægelsens historie, opdager man hurtigt, at for arbejderbevægelsen er problemstillingerne langt fra nye. Som Niels Finn Christiansen viser det i artiklen *Den socialistiske internationale konjunkturer – om socialismen og kommunismen som global antikapitalistisk bevægelse* har arbejderbevægelsen altid set det nationale og det internationale i en sammenhæng. Det internationale var en ramme for både den nationale politiske kamp og den lokale, faglige kamp ude i virksomhederne, og omvendt havde både den lokale og den nationale kamp et internationalt og universelt perspektiv. Arbejderbevægelsen har en lang tradition for at drøfte politik og strategi som et samspil mellem det lokale, det nationale og det internationale.

Man kan måske tilmed, som Niels Finn Christiansen antyder det i sin oversigtsartikel, se samspillet mellem det nationale og det internationale i udviklingen af forskellige former for socialdemokratiske og kommunistiske bevægelser som et af de hovedproblemer, der løbende har martret disse bevægelser. Niels Finn Christiansen påpeger bl.a., hvorledes internationalismen i 2. Internationale brød sammen ved udbruddet af 1. verdenskrig. Dermed indledtes en udvikling, der ifølge Niels Finn Christiansen bidrog til at indkapsle mellemkrigstidens socialdemokratisme til "et nordvesteuropæisk anliggende med ganske få aflæggere ude omkring i den store verden." Artiklen viser samtidigt, hvorledes 3. Internationale endte i den modsatte grøft i form af en endimensional internationalisme, der manglede "sensitivitet over for lokale og nationale særtræk, hvilket på langt sigt begrænsede dens tiltrækningskraft og mulighed for at fun-

gere som alternativ til den altid smidige kapitalisme og markedsøkonomi.”

Hvordan kan det så være, at forholdet mellem det nationale og det internationale i den grad har reddet arbejderbevægelsen som en mare? Dette nummer af Arbejderhistorie intenderer ikke at give svaret, men lægger i stedet vægten på at vise, hvor svær denne kobling nødvendigvis må være og har været for en bevægelse, der på én gang udspringer af den konkrete, jordnære kamp mod hverdagens udbytning, undertrykkelse og fornædning, og som samtidig udgør et verdenshistorisk systemalternativ.

For 150 år siden da Marx og Engels udgav *Det kommunistiske manifest* forudså de to herrer givetvis ikke, at kombinationen af det nationale og det internationale ville volde arbejderbevægelsen så store problemer. Deres tilgang var internationalistisk. De tegnede dengang et billede af arbejderklassen som klasse “uden fædreland”, som under parolen “Arbejdere i alle lande, forén jer” skulle gå i spidsen for et geografisk internationalt og politisk universelt projekt, afskaffelse af udbytning, undertrykkelse og fjendskab mellem nationer. Men samtidig forestillede Marx og Engels sig, at proletariatet skulle nå det internationale mål ved undervejs at erobre den politiske magt inden for nationalstaternes ramme. Proletariatet ville som “universel” klasse gøre sig til ledende klasse i nationen, konstituere sig som nation, som Marx og Engels udtrykte det.

Dermed blev koblingen mellem kampen på den nationale arena og den internationale solidaritet simpel og direkte. Kampen på den nationalstatslige arena ville bane vejen for den internationale socialisme. Marx og Engels’ optimistiske bud på hvordan “det kommunistiske spørgsmål” ville gå gennem Europa, skyldtes bl.a. en grundlæggende revolutionær fremtidsoptimisme, som prægede Marx, Engels og mange andre i 1848, men som virker antikvet i dag, hvor “fremtiden” ikke længere er, hvad den har været, sådan som det bl.a. fremgår af Bruno Latours artikel i dette nummer af Arbejderhistorie.

Hertil kommer, at Marx og Engels begrundede deres optimisme med netop det, der i dag får mange af vore dages (forhenværende) socialister til at erklære dyb pessimisme på socialismens vegne, nemlig fremvæksten af verdensmarkedet og kapitalens internationalisering. Ifølge Marx og Engels ville udviklingen af verdensmarkedet og kapitalens fremtrængen overalt på kloden underlægge arbejdende mennesker verden over ens livsvilkår og et fælles modsætningsforhold til den internationale kapital. Udviklingen af verdensmarkedet og de billige varepriser ville ifølge Marx og Engels være “det svære artilleri, som skyder alle kinesisk mure i grus, som er i stand til at overvinde selv det mest hårdnakkede fremmedhad hos barbarerne”. Men som allerede nævnt gik det ikke så let, som Marx og Engels lod håbe.

Den gradvise ændring af den internationale kapitalisme, der fandt sted op gennem 70’erne og 80’erne, som beskrives i Morten Ougaards kritiske oversigt over de sidste 10-15 års globalisme-forskning i artiklen *Globalisering: myter og realiteter*, udgør kun det seneste af en lang række skift i vilkårene for arbejderbevægelsens internationalisme. Dette skift er netop ikke, som det fremgår af Ougaards artikel, alene et resultat af verdensmarkedets egendynamik, men nok så meget af en række nationale og internationale beslutninger inden for politik og virksomhedsstrategi. Det gælder f.eks. de politiske beslutninger om handelsliberaliseringer, liberaliseringer af kapitalmarkederne og om forstærket markedsintegration i EU. Men det gælder også virksomhedsstrategiske beslutninger om ændringer i virksomhedernes indre organisation og forhold til omverdenen i form af det, Ougaard kalder internationalt integrerede produktionsnetværk.

Ougaards oversigt giver således indirekte et eksempel på, hvorfor Marx og Engels’ optimisme ikke holdt. De internationale vilkår for arbejderbevægelsens kamp ændres løbende af både politiske og økonomiske faktorer, og udviklingsretningen er ikke en entydig, uafvendelig bevægelse mod undergravning af lokale

og nationale særegenheder. Den kan være det, men i givet fald er denne udvikling et resultat af bl.a. foranderlige politiske beslutninger. Det er med andre ord ikke, sådan som mange af de moderne globalisme-teorier hævder, at internationalisering og globalisering så at sige pr. automatik undergraver nationalstatens råderum og dermed slukker lyset for de nationalstatslige arbejderbevægelser. "Rygterne om, at nationalstaterne er fuldstændigt overmandet af globaliseringen, er stærkt overdrevne," som Ougaard konkluderer i sin gennemgang af forskningen. De sidste 150 års udvikling har ikke tvunget alt og alting ind under kapitalens blinde økonomiske logik. Men de sidste 20 års internationale politiske højrefensiv har trukket væsentlige skridt i den retning.

Hvad Marx og Engels ikke forudså var, at arbejderbevægelsen uden at gennemføre et alternativt samfundssystem ville opnå styrke til at give og fastholde politiske manøvrerum i nationalstaterne. Takket være ikke mindst arbejderbevægelsens kamp mod markedskræfternes blinde hærgen er kapitalismens politiske økonomi blevet politiseret.

Derfor har der ikke udviklet sig en kapitalisme, hvor arbejderbevægelsens internationalisme kunne bygge på ens interesser i form af proletarerer, der verden over dag ud og dag ind må svede merværdi for kapitalen under stadigt mere ens vilkår. Derimod har der udviklet sig kapitalismer, hvor kapitalens udbytning af arbejderklassen antager meget varierende former fra nationalstat til nationalstat og i forskellige led af den samme transnationale virksomhed. I en række lande – først og fremmest vesteuropæiske – står arbejderbevægelsen ikke længere "alene over for alle andre klasser", men har tværtimod indgået nationale klassealliancer, der har præget bevægelsens krav og strategier på forskellig vis. I lande baseret på strategiske klassekompromisser med borgerskaberne har arbejderne ikke længere alene "sine lænker at miste", men har tværtimod erobret en række sociale og demokratiske fremskridt, som til gengæld kan sættes over styr via både nationale og interna-

tionale ændringer. Det gælder ikke mindst udviklingen i Danmark og de øvrige nordiske lande

Morten Hjo Andersen, Christian Larsen og Daniel Lord viser i artiklen om fagbevægelsen og Tysklandsarbejderne 1940-45, hvorledes den danske fagbevægelse under indtryk af de tyske sejre på slagmarken vælger en strategi, hvor man forsøger at redde fagbevægelsens organisationer gennem krigen ved at slå ind på en aktivistisk samarbejds politik over for den tyske værnemagt, som bl.a. består i at opfordre danske arbejdere til at tage arbejde i den tyske krigsindustri og true arbejdsløse på brødet, hvis de ikke gjorde det. Fagbevægelsens organisationer kom nogenlunde uskadede gennem krigen, men prisen for dette forsvar for arbejderbevægelsens erobringer var ikke nogen eksempel på socialistisk internationalisme, men derimod et aktivt bidrag til at styrke den tyske fascismes krigsmaskine. Et sort kapitel i arbejderbevægelsens grænseoverskridende arbejde.

Disse nationalstatslige erobringer (der har haft en række internationale forudsætninger, som ikke skal omtales nærmere her) har været med til at sætte ofte væsentlig præg på kapitalismens konkrete udformning og udvikling. Samtidig har det bidraget til at udvikle og reproducere forskellige forudsætninger for international solidaritet hos forskellige landes arbejdere. Dermed har arbejderbevægelsens erobringer på de nationalstatslige arenaer – ironisk nok – gjort Marx og Engels's optimistiske forestillinger om en simpel og let sammenhæng mellem national klassepolitik og proletarisk internationalisme til skamme.

Specielt i en epoke som efterkrigstiden, hvor den kolde krigs internationale magtforhold og den internationale keynesianisme både dannede grundlag for nationalstatslig manøvrerum og relativt stabile nationale klassekompromisser og -alliancer, kunne det være en tendens til, at erfaringerne med arbejderbevægelsens nationalstatslige fremskridt fik internationalismen til at glide i baggrunden. Denne nationale drejning af efterkrigstidens arbejderbevægelse viser sig i dag

som en hæmsko for en fornyet internationalisering.

De nationalstatslige sejre har samtidig gjort internationalismen kompliceret og besværlig. Der findes ikke én universel internationalisme, der automatisk kan samle de meget forskellige nationalstatslige vilkår op. Det giver artiklerne i dette temanummer en række eksempler på.

De sidste 10-20 år har vist, at de nationalstatslige sejre er skrøbelige, hvis de ikke fortsat værnes af en praktisk international solidaritet. Handels- og kapitalliberaliseringer, EU's indre marked, nye informationsteknologiske muligheder og ændrede internationale virksomhedsstrategier er blot nogle af de tiltag, der inden for de seneste årtier har sat arbejderbevægelsens tilkæmpede faglige og politiske rettigheder under stigende internationalt pres.

Asbjørn Wahls artikel *50 års kamp mod global kapital* giver et eksempel på, hvordan fagbevægelsens hårdt tilkæmpede forbedringer inden for nationalstatslige rammer kan blive sat under voldsomt pres, hvis ikke fagbevægelsen supplerer den national kamp med praktisk international solidaritet. Wahl beskriver Internationalt Transportarbejder Forbunds (ITF) kamp mod bekvemmelighedsflag 1948-98. Som Wahl gør opmærksom på er skibsfarten den første internationaliserede industri, hvor kapitalen har mulighed for at flytte skibene derhen, hvor fagbevægelsen og de faglige rettigheder er svagest. Dermed bliver Wahls skildring af kampen mod redernes brug af bekvemmelighedsflag også interessant læsning for de fagområder, der i disse år for første gang står over for arbejdsgivere, der takket være ny informationsteknologi kan flytte jorden rundt på forskellige dele produktionen som følge af handels- og kapitalliberaliseringernes samt informationsteknologiens nye muligheder. Bl.a. skildrer Wahl, hvorledes (ITF) har måttet erfare, hvordan kun truslen om og styrken til at gennemføre internationale blokadeaktioner har kunnet sikre politiske resultater, og hvordan ITF har været nødt til at udbygge sit eget internationale faglige

netværk for at sikre, at rederne overholdt indgåede aftaler. "Dette kan være en nyttig lærdom for den hær av faglige repræsentanter som for tiden driver lobbyvirksomhed for sociale klausuler i forhold til WTO (Verdenshandelsorganisasjon), MAI (Den multilaterale investeringsaftale), EU og andre internationale avtaler og konstellasjoner," som Wahl skriver det.

Hvis man i stedet for Marx og Engels's simple og ligefremme sammenhæng mellem national og international kamp ser det som et grundvilkår for arbejderbevægelsen, at den hele tiden tvinges til en historisk konkret nydefinering af forholdet mellem det nationale og det internationale, bliver det ekstra interessant at se nærmere på de forskellige måder, som arbejderpartier og fagbevægelser i tidens løb har tacklet koblingen mellem det nationale og det internationale. Ikke for at finde den "rigtige" magiske løsning, men tværtimod for at studere mangfoldigheden og selve evnen til at tage bestik nye udfordringer.

Man kan forestille sig en lang række reaktioner på globaliseringsdebatten, og en lang række politiske strategier til løsning af de både gamle og nye problemer, som tårner sig op foran arbejderbevægelserne i denne "globale tidsalder".

Den svenske historiker Klaus Misgeld undersøger i sin artikel den faglige internationalisme i Europa i efterkrigstiden. Han diskuterer forskningen omkring arbejderbevægelsens internationalisme, og herunder rejser sig spørgsmålet om grænserne for dette internationale arbejde. Den svenske fagbevægelse vendte således fra 1980'erne mere og mere opmærksomheden i sit internationale engagement mod Europa. Her havde det faglige samarbejde taget fart op gennem 1970'erne, blandt andet med de skandinaviske arbejderbevægelser som pådrivere. Denne styrkelse af det vesteuropæiske faglige samarbejde skete dog på bekostning af en traditionel mere universel internationalisme.

Bruno Latour anlægger også en europæisk synsvinkel med hans ti (filosofiske) bud for et europæisk venstrefløjsparti. Han advarer di-

rekte mod at lade amerikanske problemstillinger sætte den politiske dagsorden i Europa. Venstrefløjens skal ikke bare erobre højfløjens mærkesager, og konkurrere på partiledernes ungdommelighed. De skal i stedet politisere diskussionen om fremtidens samfund. Det betyder først og fremmest, at alle forsøg på at skære genvej gennem den demokratiske, politiske proces skal bekæmpes. Det uanset om det sker med henvisning til Videnskabelighed eller som det i stigende grad er tilfældet med henvisning til globalisering. Latours tanker kan forekomme overordnede og abstrakte, men de stiller en række udfordringer op for det 21. århundredes venstrefløj.

For både Klaus Misgelds diskussion af hvad der er sket, og for Bruno Latours bud på hvad der bør ske, gælder at det primært er en (vest)europæisk strategi, der tegner sig. Spørgsmålet er om man overhovedet længere kan forestille sig globale og universelle strategier? Og hvis, om disse så kan knyttes til arbejderbevægelsens eller om den håbløst er forankret i det nationale og måske til nød regionale. Det kan på en eller måde synes paradoksalt hvis de politisk-strategiske løsninger på globaliseringen alle synes at lukke sig indtil. Skal arbejderbevægelsens eneste mål i en verden, hvor information og kommunikation synes at flyde lettere og mere på tværs af grænser, være at bidrage til den nationale eller regionale vækstmodels konkurrenceevne. Et globalt spil sorteper?

Ser man ud over kloden – med andre ord anlægger en global synsvinkel – så er de problemer den vesteuropæiske arbejderbevægelse står over for relativt små. Arbejdsmarkedsforskeren CHAN Ka Wai, fra Hong Kong Christian Industrial Committee, vurderer således i sit bidrag, at Kina står over for store problemer i de kommende år. Landet har nok haft en årrække med meget høje vækstrater og med en hastigt voksende eksport. Men denne fremgang synes at aftage, samtidig med at arbejdsløsheden synes at stige som følge af privatisering af stats- og kollektivt ejede virksomheder. Den økonomiske krise som nyligt har hærget især Sydøstasien forventes yderligere

at lægge pres på den kinesiske eksport. Resultaterne for den kinesiske arbejderklasse er ifølge CHAN Ka Wai trussel om arbejdsløshed og et dårligere arbejdsmiljø.

Vi er godt klar over, at dette temanummer af Arbejderhistorie ikke er kommet hverken helt eller halvvejs rundt om emnet: Arbejderbevægelsen over grænserne. Vi har fået diskuteret den globale udfordring, den historiske tradition for internationalisme i arbejderbevægelsen, og et par konkrete eksempler på fagbevægelser som går over grænserne på godt og ondt. Endelig har vi også fået fremlagt et par svar på strategier til løsning af problemerne. Strategier som måske igen fører nye problemer med sig ...

Men der er mange ting, som ikke er blevet berørt i denne omgang. Der er spørgsmålet om, hvorvidt globalisering stiller mænd og kvinder overfor forskellige udfordringer? Det kunne endvidere have været spændende med undersøgelser af, hvordan man organiserer fagligt arbejde i multinationale virksomheder. Hvad betyder i det hele taget kultur for fagligt arbejde? Hvor meget solidaritet kan man opbygge på tværs af de kulturelle grænser? Det er et problem, som i de sidste årtier er blevet sat på spidsen indenfor de enkelte landegrænser med forskellige invandrergruppers indtog på arbejdsmarkedet og med en voksende fremmedfjendtlighed. For den nordiske velfærdsmodel rejser sig spørgsmålet om hvad der sker når både kapitalbevægelserne og dele af arbejdsmarkedet (både de såkaldte "symbolanalytikere" og andre specialistgrupper som fx tunnelborere og brobyggere) internationaliseres. Hvem skal den nationale arbejderbevægelse forhandle med og hvem repræsenterer den?

Som Storm P sagde, er det svært at spå især om fremtiden – men vi vover nok ikke for meget ved at mene, at arbejderbevægelsens forhold til "grænser" vil blive ved med at være et centralt politisk tema også ind i det 21. århundrede. Ikke mindst for de nationale arbejderbevægelser selv. Som udgangsbøn fra redaktionen skal lyde en opfordring til arbejderhistoriens udøvere til at tage dette

politisk hotte emne op. Vi har under arbejdet med dette temanummer undret os over, at den danske forskning på området står i et så skærende misforhold til emnets politiske aktualitet. Vi håber med dette temanummer

at have trukket bare lidt i den modsatte retning.

*Bent Graversen,
Anette Eklund Hansen &
Klaus Petersen*